

A. Onur BAMYACI, *Antik Dönem Denizciliğinde Tenedos/Bozcaada, Kıyusal Kullanım ve Ticaret, Çanakkale, 2013, Troia Vakfı Yayınları, 194 sayfa (82 Resim ve 13 Tablo ile). ISBN: 9786056373008*

Erkan KURUL*

Son yıllarda yapılan arkeolojik çalışmalara rağmen, Prehistorik limanların tespiti, Kuzey Ege bölgesinde yer alan adaların (özellikle Tenedos/Bozcaada hakkında) kıyusal kullanımı ve deniz ticareti hakkında çok az sayıda araştırma bulunmaktadır. Troas Bölgesi ve bölgenin hinterlandı olan Kuzey Ege mevkiisinde sahip olduğu jeopolitik konumuyla stratejik bir öneme sahip olan ada, antikçağ denizciliği açısından Kuzey Ege-Akdeniz deniz ticaretindeki önemli rotalarının güzergâhında bulunmaktadır. Özellikle Troia kentinin periferisinde bulunması ve Çanakkale Boğazı'nın girişinde oldukça stratejik bir pozisyonda yer alması nedeniyle, Tenedos/Bozcaada erken dönem antik yazarları tarafından sıklıkla anılmış ve adından söz edilmiştir. A. Onur Bamyacı tarafından Yüksek Lisans Tezi kapsamında araştırma konusu yapılarak bir kitap halinde sonuçlandırılmış olan bu çalışmada, ön planda adadaki kazılar ve yüzey araştırmaları sonucunda elde edilen arkeolojik bulgular değerlendirilmiştir. Buna ek olarak da ada etrafında yürütülmüş olan sualtı araştırmaları neticesinde ele geçen *amphora*'ların incelenmesiyle edinilen bilgiler, adanın topografik-iklimsel analizleri, ada hakkında bilgi veren antik-modern yazar-araştırmacılar tarafından elde edilen literal-bilimsel verilerle bütünleştirilip, adanın tarihinin ve deniz ticaretindeki rolünün açıklanması hedeflenmiştir. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra eser esas itibarıyla M.Ö. III. bin yıldan itibaren Tenedos/Bozcaada'nın deniz ticaretindeki rolünü ve adanın kıyusal kullanım karakterini arkeolojik buluntular, antik kaynaklar ve gezginlerin notları ışığında incelemeyi amaçlamaktadır.

Antik Dönem Denizciliğinde Tenedos/Bozcaada, Kıyusal Kullanım ve Ticaret başlığıyla 2013 yılında Çanakkale'de, Troia Vakfı Yayınları tarafından basılmış olan eser, altı ana bölümden oluşmaktadır. *Sunuş* (I-II), *İçindekiler* (V), *Önsöz* (V-X) ve *Resimler-Tablolar Listesi* (XI-XV) ile başlatılan eser, birinci bölüm olan *Giriş* (1-6) ile devam etmektedir. Bu bölümde, Tenedos/Bozcaada'nın Troia Kenti ve Çanakkale Boğazı girişinde yer alması bakımından, çağlar boyunca tacirlerin, seyyahların, devlet adamlarının ve tarihçilerin dikkatini çekmesinin yanı sıra birçok modern araştırmacının da adaya gelerek birtakım incelemelerde bulunduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak, adanın gemicilerin kötü hava şartlarında sığınmaları, su, besin gibi hayati ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri açısından da önemli bir ikmal üssü olduğu vurgulanmaktadır. Bütün bu özellikleriyle Tenedos/Bozcaada Prehistorik çağlardan itibaren bulunduğu elverişli konumu, sahip olduğu doğal koy ve limanların sığınmaya elverişliliği ve öz kaynaklarının bolluğu sebebiyle bölgesel deniz ticareti ve ekonomi tarihi açısından da oldukça etkili bir konuma sahiptir.

Tenedos/Bozcaada Doğal Çevresi (7-34) başlıklı ikinci bölüm kendi içinde dört ana başlıkta incelenir. *Jeolojik Yapı* (7-17) isimli alt başlıkta, Tenedos/Bozcaada'nın yerleşim tarihi ve denizcilikteki önemi ele alınmadan önce, adanın fiziki yapısı üzerine genel bir değerlendirme

*Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, erkankurul@akdeniz.edu.tr

yapılmaktadır. *Kıyasal Yapı* (17-23) alt başlığında, adanın Prehistorik çağlardan günümüze değin değişikliğe uğrayan jeomorfolojik yapısı, denizcilikteki konumunun saptanması ve olası liman bölgelerinin kullanım kabiliyetleri ile konumlarının anlaşılabilmesi açısından adanın değişen kıyasal yapısı ele alınmaktadır. Üçüncü alt başlık *İklim ve Rüzgâr Hareketleri* (24-29), denizcilikte oldukça önemli bir etkiye sahip olan, ayrıca adanın doğal limanlarının da son derece önemli bir konuma gelmesini sağlayan iklim ve rüzgâr hareketlerinin açıklanmasının yanında, rüzgârlı, yağışlı ve fırtınalı geçen günler ile ilgili veriler tablo ve grafiklerle ele alınmaktadır. Bölümün son kısmını oluşturan *Toprak Yapısı ve Arazi Kullanım Kabiliyetleri* (30-34) adlı dördüncü alt başlıktaysa, adanın sosyo-ekonomik yapısının incelenmesinde kaynak olacak olan toprak yapısı ve arazi kullanım kabiliyetleri detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

Eserin üçüncü bölümünü oluşturan *Tenedos/Bozcaada Yerleşim Tarihi* (35-64) başlığıyla, adanın antikçağdan günümüze kadarki süreçte sahip olduğu iskân yoğunluğu, en kalabalık nüfusa sahip olan bölge-yerleşim alanları ve adanın en erken yerleşimcileri gibi konular tartışmaya açılmıştır. Bu doğrultuda ada üzerinde gerçekleştirilmiş olan *nekropolis* kazıları sonucunda ele geçen buluntular, Erken Bronz Çağı'ndan başlayarak antikçağ boyunca (Hellen, Roma ve Doğu Roma Dönemleri) adanın iskâna sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Erken Bronz Çağı'na tarihlenen konut yapıları ve mezar buluntuları, adanın Batı Anadolu ve Kiklad adalarıyla direk bağlantı içinde bulunduğunu ve kültürel gelişiminde bu kültürle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Ada Doğu Roma idaresinde M.S. 670 yılına kadar sakin bir dönem yaşamış, ancak imparatorluğun son dönemlerinde zayıflayan otoritesi sebebiyle, bölgede güç kazanan Venedikliler ve Cenevizliler tarafından paylaşılabilen bir üs konumuna gelmiştir. Bu süreçte ada Doğu Roma-Venedik ve Ceneviz üçgeninde sürekli bir pazarlık konusu haline gelmiş ve hâkimiyet çıkmazı doğurmuştur. Bu hâkimiyet mücadelesinin ardından, 1455-1456'da Fatih Sultan Mehmed'in Kaptan-ı Derya'sı Hamza Paşa tarafından Venedikliler'den alınan ada, Ege Denizi'nde Türklerin hâkimiyetine geçen ilk ada olmuştur. 1479'dan itibaren ise, savaşlar ve fetihlerle savunma sistemlerini ve surlarını yitirmiş olan Bozcaada tamamen tahkim edilmiş ve Bozcaada Kalesi yeniden yaptırılarak, Anadolu'dan getirilen yerli halk bölgeye yerleştirilmiş ve de buraya göç ettirilen halk tamamen vergiden muaf bırakılmıştır. Bu süreci takiben 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından yaptırılmış olan nüfus sayımına göre, Bozcaada'da 242 Yunan ailesine karşın 55 Türk ailesinin ikamet ettiği tespit edilmiştir. Adanın stratejik önemine paralel olarak, bu sayının Osmanlı İmparatorluğu iskân politikası açısından sakıncalı bir durum ortaya çıkarabileceği göz önüne alınarak, nüfus sayımının yapıldığı söz konusu tarihten itibaren adadaki Türk ailelerin sayısı giderek artırılmış ve imparatorluğun zayıflama dönemine girdiği 19. yüzyılın sonlarına kadar daima Yunan ailelerinin sayısından fazla tutulmuştur.

Eskiçağ Denizciliğinde Tenedos/Bozcaada (65-132) eserin dördüncü bölümünü oluşturmaktadır. *Antik Yazarlar* (65-73) isimli ilk alt başlık Homeros, Herodotos, Ksenophon, Aristoteles, Apollodoros, Vergilius, Strabon, Plutarkhos ve Pausanias gibi ozan, historiograf, filozof, şair, coğrafyacı, biyograf ve gezgin ve coğrafyacı gibi yazarların verdikleri kaynak bilgiler eşliğinde adanın antikçağ tarihine ışık tutmayı amaçlamaktadır. *Seyahatnameler* (73-90) adlı ikinci alt başlıksa, antik kaynaklarının yanı sıra, modern gezginlerin seyahat notları ve anı kitapları gibi modern literatür bilgilerinden elde edilen veriler doğrultusunda, adanın denizcilikle olan ilgisi ve bağlantısını açıklama hedefindedir. Bölümün devamındaki *Eski Fotoğraflar* (91-96) üçüncü alt başlığında 18. yüzyılda adayı ziyaret etmiş gezginlere ait gravürler ve 1915 yılında Çanakkale Deniz Savaşları sırasında ada üzerinde konuşlanan İngiliz ve Fransız askerlerinin adadan ailelerine gönderdikleri kartpostallardan elde edilen bilgiler okuyucuya sunulmaktadır. *Arkeolojik Veriler* (97-104) isimli dördüncü alt başlıkta, adada gerçekleştirilmiş olan arkeolojik kazılar, yüzey araştırmaları ve adanın çevresinde yapılmış su altı araştırmaları netice-

sinde ele geçen arkeolojik eserler-bulgular ve yapılan bilimsel gözlemler adanın tarihçesi ve deniz ticaretindeki önemi açısından değerlendirilmektedir. Adanın tarihçesi ve kültürlerarası etkileşiminin ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilmesi ve sosyo-ekonomik tarihinin daha net algılanabilmesi açısından arkeolojik verilerden biri olan *amphora*'lar *Ada Buluntusu Amphoralar* (104-110) alt başlığı kapsamında irdelenmektedir. Son ve altıncı alt başlık *Katalog* (111-132 kapsamındaysa bu amphoralar bir katalog haline getirilmiş ve her bir amphora tipine, buluntu yerine, hamur rengine, ölçüsüne ve tarihlenmesine göre sınıflandırılarak tanımlanmıştır.

Eserin *Tenedos/Bozcaada Kıyısız Kullanımı* (133-174) başlıklı beşinci bölümündeysede adanın kıyısız kullanımı üzerine yaklaşımlar ve olası liman bölgelerinin tespiti için yapılabilecek çalışmalar ele alınmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, bölümün ana başlığı beş alt başlıkla desteklenmektedir. Alt başlıkların ilki *Arkeolojide Ticaret Modelleri* (133-144), adanın mevcut arkeolojik-ticari yapılanmalar içerisinde yer alan konumunu ve dâhil olduğu ekonomik grubu inceleme altına alır. *Arkeolojide Kıyısız Kullanım* (145-157) adlı ikinci alt başlıkta adadaki limanların jeomorfolojik ve arkeolojik bulgulardan elde edilen bilgiler ışığında bölgesel-bölgelerarası deniz ticaretindeki önemini analiz etmektedir. *Bronz Çağ Deniz Ticaretinde Tenedos/Bozcaada* (157-165) isimli üçüncü alt başlıkta, Tenedos/Bozcaada'nın Bronz Çağ deniz ticaretindeki tesiri, kıyısız gemicilik faaliyetleri bazındaki önemi ve ticari sahalardaki mallarının sirkülasyonu irdelenmektedir. Ayrıca bu etki antikçağ (Hellen, Roma ve Doğu Roma dönemleri) perspektifinden *Antikçağ Denizciliğinde Tenedos/Bozcaada* (166-169) isimli dördüncü alt başlıkta tartışma konusu yapılmaktadır. *Ortaçağ ve Türk Dönemleri Denizciliğinde Tenedos/Bozcaada* (170-174) alt başlığında ise adanın Ortaçağ Ege denizciliğinde ve deniz ticaretinde sahip olduğu rol incelenir. Bu süreçte bölgedeki hâkim güçler olan Doğu Roma-Venedik-Ceneviz arasındaki adanın hâkimiyet sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bozcaada'nın maliki olmasıyla adada artış göstermeye başlayan Türk nüfus varlığı ve bu nüfusun ada tarihçesindeki etkileri ele alınmaktadır.

Altıncı ve son başlık olan *Sonuç* (175-182) bölümünde, öncelikle adanın kıyı ticaret potansiyeli fazlalığının antikçağ denizciliğinde sahip olduğu coğrafi ve stratejik konumundaki önemine paralel olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda da adanın Kuzey Ege Ticaret Ağı sistemindeki rolü irdelenmektedir. Buna paralel olarak da Tenedos/Bozcaada'da yapılacak olan kapsamlı ve bilimsel kazıların devam etmesi gerektiği ve çalışmalar sonucunda elde edilecek bilgilerin bölge arkeolojisinin karanlıkta kalmış yanlarının aydınlatılması açısından oldukça önemli olduğu belirtilmektedir. Altıncı bölümün sonlanmasıyla içeriği tamamlanmış olan eser, kullanılan ve yararlanılan kaynakların sunulduğu bir *Kaynakça* (183-194) ile sonlandırılmaktadır.

Sonuç olarak araştırma konusu yapılmış olan bu çalışma; Anadolu, Balkanlar ve Ege coğrafyaları arasında gerçekleşen sosyo-ekonomik faaliyetlerin sonucunda ekonomik-kültürel etkileşimin yoğun bir biçimde yaşandığı, bir geçiş noktası olan Troas Bölgesi'nin çalışma konusu yapılması bakımından makro-bölgesel, bu coğrafyada sahip olduğu jeopolitik öneminin ve tarihçesinin araştırılması açısından da Tenedos/Bozcaada ekseninde mikro-bölgesel bir etkiye sahiptir. Asya-Avrupa arasındaki son derece stratejik konumuyla önemli bir yere sahip olan Tenedos/Bozcaada, Troas kültür tarihine yönelik yapılacak olan yeni bilimsel çalışmalar açısından teşvik edici bir kaynak özelliğine sahip olmakla beraber bölgesel denizcilik faaliyetleri ve deniz ticareti çalışmaları açısından da önemli bir araştırma niteliği taşımaktadır.